

СИДОРКИНА М.Ю.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПРОЦЕССА ПОЛИТИЧЕСКОЙ САМОИНДИФИКАЦИИ МОЛОДЕЖИ

В статье рассматривается процесс политической самоидентификации. Анализируются факторы и механизмы, которые детерминируют данный процесс. Предложена социально-психологическая модель процесса политической самоидентификации.

Ключевые слова: политическая самоидентификация, идентичность, политическое взаимодействие.

SYDORKINA M.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL MODEL OF THE PROCESS OF POLITICAL SELF-IDENTIFICATION OF YOUNG PEOPLE

The process of political self-identification is considered in the article. The factors and mechanisms which determine this process are analyzed. Social-psychological model of the process of political self-identification is proposed.

Keywords: political self-identification, identity, political interaction.

Стаття надійшла до редколегії 14.02.2013 року.

УДК 159.9

СКЛЯРЕНКО О. М.

Горлівський інститут іноземних мов

Донбаського державного педагогічного університету

ПРОБЛЕМА ЗДАТНОСТІ ДО ЖИТТЄТВОРЧОСТІ У СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті надається здійснено аналіз наукових досліджень з проблеми життєтворчості. Проаналізовано сучасні підходи щодо вивчення феномену життєтворчості, здатності до життєтворчості, а також структура життєтворчості особистості, чинники, які впливають на її формування, особливості її прояву у суспільстві.

Ключові слова: життєтворчість, культура життєтворчості особистості, здатність до життєтворчості, життєвий шлях, самотворчість, самопізнання, самоутвердження, самовизначення та самоздійснення.

Для сучасного етапу розвитку нашої держави характерні радикальні соціальні, економічні, політичні, культурні перебудови суспільства, як позитивного характеру: активні процеси державотворення, відродження культурного і освітнього національного потенціалу, відбудова світових економічних, політичних, культурних зв'язків, так і негативного: загальна нестабільність, порушення культурних, економічних, наукових, інтелектуальних, моральних та інших зв'язків між громадянами, а також виникнення певних диспропорцій в соціальній динаміці. Усі ці процеси, насамперед, відбиваються на професійному та особистому житті сучасних українців.

Вирішення цієї проблеми повинно відбуватися на багатьох рівнях: економічному, політичному, соціальному, громадському і, насамперед, особистісному, психологічному рівні, коли людина виявляє здатність самостійно будувати свій життєвий шлях, орієнтуючись на свої цінності та пріоритети, вміє робити вибір у складних життєвих ситуаціях. Саме тому на сучасному етапі в епоху соціальних змін і криз, пріоритетним є

формування таких якостей особистості, як: моральний стрижень, емоційна стабільність, волевільні якості, вибір правильної життєвої стратегії, розкриття своїх можливостей, збереження цілісності і гармонії свого внутрішнього світу і його вдосконалення.

Проблемами життєтворчості займалися такі зарубіжні та вітчизняні дослідники, як: К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьев, Л. І. Анциферова, А. Г. Асмолов, Ш. Бюлер, Л. С. Виготський, Є. І. Головаха, І. С. Кон, Д. О. Леонтєв, К. Левін, Б. Ф. Ломов, А. Маслоу, С.Л. Рубінштейн, Х. Томе, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм та ін. Серед сучасних українських учених слід зазначити: Г. О. Балла, М. Й. Боришевського, Л. Ф. Бурлачука, О. А. Донченко, О. В. Киричука, Ю. Н. Пахомова, В. О. Роменця, М. В. Савчина, О. Б. Старовойтенко, Т. М. Титаренко та ін.

Проте слід зауважити, що питання життєтворчості є недостатньо розкритим у науковій психологічній літературі. Досліджені окремі складові життєтворчості: формування компетентності особистості у соціальному та психологічному

вимірі (К. О. Абульханова-Славська, Г. О. Балл, О. О. Бодальов, Л. Е. Орбан-Лембрик, Ю. М. Швалб, Т. С. Яценко та ін.), онтогенетичний розвиток як життєздійснення та життєтворчості (К. О. Абульханова-Славська, М. Й. Боришевський, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, Ю. В. Мороз а ін.). Процеси життєтворчості пов'язуються вченими з особливою спрямованістю особистості (І. Бех, В. Моляко, П. Єршов, М. Каган, С. Максименко, А. Сухорук, С. Степанов, М. Савчин та ін.), розвиненої індивідуальності (Н. Ануфрієва, О. Саннікова, В. Татенко, Н. Чепелева та ін.) [1; 2; 4; 7; 11; 12].

Наше дослідження спрямоване на вивчення та аналіз життєвого шляху, особистісного саморозвитку та духовного зростання, а також здатності до життєтворчості у сучасної людини, якій доводиться постійно стикатися з кризовими, стресовими ситуаціями, що несприятливо впливають на психічний стан, ставлення до роботи, відношення до себе і до інших людей. Завданням статті є теоретичний аналіз існуючих підходів до проблеми життєтворчості сучасної людини.

Проблема життєтворчості є відносно новою у психологічних дослідженнях, проте широке коло вчених приділяють розробці цього питання велику увагу. Найбільш вагомий внесок закладений такими вченими, як: К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, Л. І. Анциферова, А. Г. Асмолов, Ш. Бюлер, Л. С. Виготський, І. Кон, Д. О. Леонт'єв, Б. Ф. Ломов, А. Маслоу, С. Л. Рубінштейн, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм та інші, також українські вчені, як: Г. О. Балл, М. Й. Боришевський, Л. Ф. Бурлачук, Є. І. Головаха, О. А. Донченко, О. В. Киричук, Г. С. Костюк, Л. В. Сохань, Л. Орбан-Лембрик, В. О. Роменець, М. В. Савчин, В. М. Ямницький та інші [1; 2; 4; 6; 7; 8; 11; 12].

У сучасних наукових дослідженнях людина розглядається як активний суб'єкт, який створює власне життя. Спосіб взаємодії людини з навколишнім світом визнається як культура життєтворчості особистості. Культура життєтворчості особистості включає у себе вибір власного шляху та створення умов для його реалізації у запропонованих умовах, а також утілення у процес самоздійснення творчого початку, який зумовлює створення себе і творче перетворення навколишніх обставин. У зв'язку з цим життєтворчість розглядається як вищий прояв сутнісних сил, життєвого та творчого потенціалу особистості; духовно-практична діяльність людини, спрямована на свідоме, самостійне і творче визначення та здійснення власного життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту і передбачає свідоме ставлення до головних жит-

тєвих проблем, характерних для кожного етапу життєвого шляху особистості [2; 6; 7].

Відповідно до цього людина несе відповідальність за свій власний вибір і постає єдиним суб'єктом життєтворчості. Суб'єктність особистості на її життєвому шляху визначається як взаємодія об'єктивних (зумовлених біологічною та соціальною природою особистості, впливом суспільства на неї) та суб'єктивних (пов'язаних з індивідуальними життєвими цінностями, принципами, цілями, ресурсами; загалом, – з життєвим проектом) чинників визначення та здійснення життєвого шляху. Науковці виокремлюють у життєтворчості людини декілька взаємопов'язаних між собою рівнів: фізичний, психологічний та соціальний: людина створює свій життєвий шлях, спираючись на фізичне, психологічне та соціальне здоров'я, а його стан залежить від рівня задоволення людини всіма зазначеними показниками. Як феномен особистості життєтворчість зумовлюється суб'єктивними (психолого-фізіологічні та духовні якості самої особистості) та об'єктивними чинниками (культура, освіта, відповідний тип організації суспільного буття). Найбільш адекватною підставою для вивчення психологічних механізмів життєтворчості вважається динаміка внутрішньої сфери особистості [2; 11].

Згідно з концепцією українських учених особистість розглядається як суб'єкт життя, в основу існування якого покладена життєтворчість – духовно-практична діяльність особистості, спрямована на творче проектування і здійснення її життєвого проекту. Розробляючи, коригуючи і здійснюючи свій життєвий сценарій, особистість опановує мистецтво жити – особливе вміння, що базується на глибокому знанні життя, розвиненій самосвідомості і володінні системою засобів, методів і технологій життєтворчості. Життєтворчість виступає способом вирішення життєвих завдань. Це процес упорядкування особистісної подієвої картини життя, процес її самовдосконалення [2; 6].

До структури життєтворчості особистості відносять сукупність індивідуально-особистісних та соціокультурних елементів:

- створення проєкції особистості у майбутньому у вигляді цілей, життєвих програм та планів, стратегії життя;
- корекцію цієї проєкції під впливом суспільного ідеалу і культури, що, у свою чергу, проявляється у формуванні самосвідомості особистості, зокрема у таких її аспектах, як самопізнання, самооцінка та саморегуляція поведінки;

- розвиток відповідного світогляду та системи ціннісних орієнтацій, що спрямовують особистість на творчу активність, самореалізацію та самоутвердження;
- діяльність особистості щодо розкриття свого творчого потенціалу та самотворчого здійснення своїх цілей, планів, ідеалів;
- когнітивну та емоційну самооцінку досягнень та невдач особистості на шляху власної життєтворчості [2].

У роботі К. О. Абульханової-Славської стратегія життя задається як інтегральна характеристика, яка представляє собою стратегію пошуку, обґрунтування і реалізації своєї особистості у житті шляхом співвідношення життєвих вимог з особистісною активністю, її цінностями і способом самоствердження, що реалізується у різних життєвих умовах, як здатність особистості поєднувати свої індивідуальності з умовами життя. Життєві стратегії особистості мають три основні ознаки:

- вибір основного напрямку, способу життя, визначення головних цілей, етапів їхнього досягнення і супідрядність цих етапів;
- вирішення протиріч життя, досягнення своїх життєвих цілей і планів;
- творчість, створення системи цінностей та життєвих установок [1].

На думку Д. О. Леонтьєва, одним з компонентів у структурі життєтворчості є поняття «картини світу» чи «образу світу» – індивідуальної системи уявлень кожної людини про те, як влаштований світ. У картину світу входять різні загальні і конкретні знання й уявлення. Світогляд визначається як ядро індивідуального образу світу, що містить структуровані уявлення про загальні закономірності, яким підкоряється світ, а також про характеристики ідеального, досконалого світу, суспільства і людини [7].

До структури світогляду входять ціннісні орієнтації, які утворюють особистісні смисли. Так, усі інтеріоризовані ціннісні орієнтації організовані у структурі свідомості особистості у вигляді ієрархічної піраміди, на вершині котрої знаходиться смисложиттєва орієнтація суб'єкта, що утворює стратегічний напрям, стрижень усєї конструкції та додає цілісність його життєдіяльності. Життєдіяльність — це особливий вид діяльності, спрямований на творення індивідуального життєвого шляху, що регулюється динамічною системою сенсу життя. Істотними рисами життєдіяльності є:

- об'єкт життєдіяльності – індивідуальне життя;
- суб'єкт життєдіяльності – особистість у ролі суб'єкта життя;

- цільова функція життєдіяльності – проектування і творення життєвого шляху;
- динамічна система сенсу життя як провідна інстанція психічної регуляції життєдіяльності.

Таким чином, життя розрізняється як процес та як діяльність. Життя як процес – це динаміка життєвих стосунків й обставин, зумовлена їхнім природним об'єктивним розвитком, що захоплює і поглинає особистість. Життя як життєдіяльність – це процес осмисленого, усвідомленого, цілеспрямованого перетворення особистістю об'єктивних обставин свого життя, процес встановлення, реконструкції життєвих стосунків, який закономірно поєднується з їхньою природною динамікою [2].

В. М. Ямницький виокремлює категорію «життєтворча активність особистості», через яку здійснюється взаємозв'язок між процесами адаптації і творчості на рівні самореалізації як кінцевої мети адаптаційних процесів, та творчості як інтегральної характеристики життєвої активності. Провідними типами активності є адаптивна, продуктивна (творча), пізнавальна й суб'єктна. Життєтворча активність розглядається як активність суб'єкта життєтворчості, який свідомо реалізує цільовий чи смисловий аспект цілісного буття відповідно до власного творчого задуму [11].

У дослідженні Л. В. Яновської також робиться акцент на активності особистості у процесах життєтворчості. Вона дає визначення поняттю «здатність до життєтворчості» – це інтегративна, духовна здатність суб'єкта організувати умови свого життя, перетворювати і розширювати свій життєвий світ, змінювати систему відношень до світу, інших людей і до себе у процесі розвитку індивідуальності. Здатність до життєтворчості може бути подана через здатність до трансценденції (здатність «виходу за межі»), здатність до рефлексії (як чутливість до побічного продукту) і здатність до смислобудови (здатність до виявлення нових смислів). Саме здатність до трансценденції визначає формування і розвиток здатності до життєтворчості. Нею розглядається процес формування і розвиток здатності до життєтворчості у дорослому віці. Вказано, що він стає можливим саме тому, що тут особистість стає реальним суб'єктом життєдіяльності, сама може визначати свої відношення у життєвому світі, розв'язувати психосоціальні проблеми, змінювати способи ставлень, приймати на себе відповідальність за власну самість, відкривати загальнолюдські й екзистенціальні

цінності буття. У ході виявлення динаміки здатності до життєтворчості особистості у дорослому віці встановлено, що для 25–35 літнього віку характерна виражена трансцендентна спрямованість, що виявляється у зовнішньому (коло подій) світі. Вона пов'язана з процесами рефлексії, що виражаються у постановці цілей (у зовнішньому світі), проте протилежна процесам рефлексії у регулюючому (середньому) світі. У 35–45 років характерне посилення рефлексивної позиції, тобто зростає роль регулюючих процесів. У першу чергу, це виявляється у ставленні до втрачених цінностей, проте більш життєстверджуючою і пов'язаною з трансцендентною спрямованістю у зовнішньому і внутрішньому світах, є орієнтація на надбані цінності. Чинником, що сприяє розвитку здатності до життєтворчості осіб віку середньої дорослості є орієнтація на цінності індивідуального розвитку. У більш пізньому віці характерне збільшення ролі внутрішнього – смислового простору. Зростає роль здатності до смислопобудови. Здатність до смислопобудови пов'язана з усіма іншими компонентами процесу життєтворчості [12].

М. Є. Максютя вважає, що самореалізуючи себе як унікальну особистість, людина максимально ефективно, оптимально життєдіє, розбудовуючи, стверджуючи себе, людина відзначається позитивними виявами. Він акцентує увагу на тому, що життєтворчість передбачає задіяння всього потенціалу людини: знань, переконань, схильностей, почуттів, переживань, уподобань, волі, емоцій, мислення. Відповідно за ритмом, спрямованістю, масштабом самотворчості розгортаються всі життєві наміри, плани, діяльність. Показником адекватності життєдіяльності людини є міра її самотворчого оприявлення, підготовленість до життя, вміння не втратити свого ества, своєї природи, а не відповідність зовнішнім нормам і зразкам [8].

В якості чинників формування культури життєтворчості особистості Н. Г. Богданова називає соціокультурне середовище, сім'ю, освіту, засоби масової інформації, виховання і самовиховання. Вказується, що загальною особливістю різних чинників, що впливають на формування і розвиток особистості, є те, що вони спрямовані на вироблення у людини активно-діяльної позиції щодо універсальних, світоглядно-ціннісних орієнтирів і творчо-гармонійного ставлення до об'єктивного середовища. Будучи чинниками зовнішнього впливу, вони змушують людину творчо реагувати на самих себе, тим самим змінюючи і вдосконалюючи їх. Всеохоплюючим чинником

формування культури життєтворчості особистості є соціокультурне середовище, яке на основі соціальних норм поведінки і творчого потенціалу культурного самовияву людини формує протягом життя людини світоглядно-ціннісну і творчо-вольову основу для її самоідентифікації і самоствердження. Важливим чинником активно-творчої соціокультурної адаптації людини є такі осередки особистісної самоідентифікації і самореалізації, як сім'я та школа. Суперечливим чинником формування культури життєтворчості особистості є сучасні засоби масової інформації і комунікації. Одну з ключових ролей у становленні культури життєтворчості особистості відіграють такі чинники, як виховання і самовиховання. Їхня специфіка полягає у тому, що вони інтегрально охоплюють і синтезують вищевказані чинники.

Також необхідними інтегративними елементами життєтворчої активності людини є соціальне планування і самопланування. Залежно від того, який характер у ставленні до людини (інноваційно-гуманістичний, репресивний, споживацький тощо) має соціальне планування у тому чи іншому суспільстві, на його основі формуються домінуючі для цього суспільства системно-цільові стратегії життєтворчості (активно-перетворювальні, самореалізаційні, пристосувальні тощо). Зазначено, що ідеальна модель життєтворчості не існує, як не існує всезагальної істини. Будь-яке суспільство стикається з проблемами реалізації творчого потенціалу особистості [2].

Таким чином, ми констатуємо, що проблема життєтворчості є досить новою й актуальною. Багато дослідників займалися вивченням різних аспектів життєтворчості. Сутність проблеми вирішувалась у поняттях: «життєтворчість», «культура життєтворчості особистості», «стратегія життя», «життєтворча активність особистості» «самореалізація», «смислопобудова», «здатність до життєтворчості» та ін. Показано структуру життєтворчості особистості, чинники, які впливають на її формування, особливості її прояву у суспільстві. Проте повної, вичерпної моделі життєтворчості сучасної людини немає.

У наших подальших дослідженнях ми плануємо вивчення та аналіз життєвого шляху, особистісного саморозвитку, духовного зростання, а також здатності до життєтворчості в офіцерів органів внутрішніх справ різних вікових категорій, тому що у своїй життєдіяльності правоохоронцям доводиться постійно стикатися з кризовими, стресовими ситуаціями, які несприятливо

впливають на їхній психічний стан, ставлення до роботи, відношення до себе і до інших людей. Нами планується вивчення й аналіз психологічних умов та основних чинників формування життєтворчості в офіцерів органів внутрішніх справ, а також вивчення особливостей здатності до життєтворчості у правоохоронців на різних вікових етапах їхнього життєвого шляху.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. — М. : Мысль, 1991. — 299 с.
2. Богданова Н. Г. Культура життєтворчості особистості. Філософсько-світоглядний аналіз: наукове видання/Н.Г.Богданова — Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. — 302 с.
3. Васильева О. С. Изучение основных характеристик жизненной стратегии человека / О. С. Васильева, Е. А. Демченко // Вопросы психологии. — 2001. — № 2. — С. — 74—85.
4. Джура О. Д. Теоретико-методологічні проблеми дослідження життєтворчості особистості / О. Д. Джура // Нова парадигма: [журнал наукових праць] / голов. ред. В. П. Бех. ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; Творче об'єднання «Нова парадигма» / — Вип. 83. — К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — С. 4—10.
5. Дуткевич Т. Аналіз психологічних досліджень періодизації розвитку творчості особистості / Т. Дуткевич // Творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. 22—23 квітня 2005 р. — Київ—Житомир: Держ. фонд фундаментальних досліджень МОН Укр. — С.182—190.
6. Жизнь как творчество (Социально-психологический анализ) / [Шинкарук В. И., Сохань Л. В., Шульга Н. А. и др.]. — Киев : Наукова думка, 1985. — 302 с.
7. Леонтьев Д. А. Жизнетворчество как практика расширения жизненного мира / Д. А. Леонтьев // 1-я Всерос. Науч.-практ. конф. по экзистенциальной психологии: матер. сообщ. : под ред. Д. А.Леонтьева, Е. С. Мазур, А. И. Сосланда. — М.: Смысл, 2001. — С.100—109.
8. Максютя М. Є. Онтологія самобуттійності життя людини / М. Є. Максютя [Електронний ресурс] // Мультиверсум. Філософський альманах. — К. : Центр духовної культури. — 2008. — № 70. — Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_70/Maxuta.pdf.
9. Орбан-Лембрик Л. Е. Етнопсихологічні особливості соціально-психологічної компетентності особистості / Л. Е. Орбан-Лембрик // 36. наук. праць: філософія, соціологія, психологія. — Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. — Вип. 12. — Ч. II. — С. 3—14.
10. Резник Т. Е. Жизненные стратегии личности / Т. Е. Резник, Ю. М. Резник // Социологические исследования. — 1995. — № 12. — С. 100—105.
11. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент: Монографія / В. М. Ямницький. — Одеса: ПНЦ АПН України — СВД Черкасов М. П., 2006. — 362 с.
12. Яновська Л. В. Динаміка здатності до життєтворчості особистості у дорослому віці: автореф. дис.канд. психол. наук :19.00.07 / Л. В. Яновська. — Південно-укр. держ. ун-т ім. К. Д. Ушинського. — Одеса, 2006. — 19 с.

СКЛЯРЕНКО О. Н.

ПРОБЛЕММА ВОЗМОЖНОСТИ К ЖИЗНЕТВОРЕНИЮ У СОВРЕМЕННЫХ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

В статье представлены теоретический анализ научных исследований по проблеме жизнетворчества. Проанализированы современные подходы относительно изучения феномена жизнетворчества, способности к жизнетворчеству, а также структура жизнетворчества личности, факторы, влияющие на ее формирование, особенности проявления в обществе.

Ключевые слова: жизнетворчество, культура жизнетворчества личности, способность к жизнетворчеству, жизненный путь, самотворчество, самопознание, самоутверждение, самоопределение и самоосуществление.

SKLIARENKO O. N.

PROBLEMA OPPORTUNITY TO ZHIZNETVORENIYU IN MODERN PSYCHOLOGICAL RESEARCH

In the article the theoretical analysis of scientific researches is given on issue of life-mading. Modern approaches are analysed in relation to the study of the phenomenon of zhiznetvorchestva, and also concept «capacity for life-mading».

Keywords: life-mading, culture of zhiznetvorchestva of personality, capacity for life-mading, vital way, selfcreation, self-knowledge, self-affirmation, self-determination and selfrealization.

Стаття надійшла до редколегії 20.02.2013 року.